

ich den Kossuth geschrieben, die Kopie davon werde ich dir nächstens schicken. Theile dieselbe so wie auch diesen Brief den Deák, Kemény Siga und unseren armen Klauzál mit, wenn sich der arme besser befindet, was ich und meine Frau von ganzer Seele wünschen.

Wenn die angeführten Ursachen meinen zurückfahren nach Pest, auch nicht hindern möchten, so ist ein grosses Hindernis dieser tage eingetreten, den 14 nehmlich habe ich bey der Nacht mein solchen Magenkrampf erkommen, welcher 19 Stunden dauerte und beynahe in Magen und Gedärmentzündung übergegangen wäre, auch jetzt spüre ich die Nachwehen noch und jeden Augenblick muss ich meine Rückfall befürchten. Prissnitz hält es für unerlässlich, dass ich mich einer strengen Kur unterwerfe, und diese habe ich schon angefangen.

Tausend Dank für deine gütige Theilnahme für die Szedrescher und unsere Kranken in Pest. Wir empfehlen sie deiner und deiner Gemahline ferneren Güte.

Melde deiner Gattin recht viel schönes von mir und meiner Frau die auch dich herzlich grüsst. Dein Freund

Wesselényi Miklós

Die beigeschlossenen Briefe bitten wir zu besorgen wenn Kaszinczy nicht in Pest wäre so bitte ich selben aufzubrechen.

A levélen címzés nincs, Bezerédj nevét Kemény Zsigmondhoz írt 1848. nov. 10-i leveléből (ItK 1901. 483.) lehet kikövetkeztetni. Itt felsorolja mindazokat, akiknek októberben levelet írt, s ezek közül csak Bezerédj keresztnéve István. Azt is említi, hogy okt. 16-án két levelet írt: egyet Bezerédjnek, egyet Kazinczynak. A kettőt együtt küldhette, így kerülhetett Kazinczyhoz. — A kézírás Wesselényi feleségé; rá vonatkozik a *Komám asszony* kifejezés. *Katinka*: Wesselényi lánya. *Galizische tragödie*: az 1846-os galíciai parasztfelkelésre való utalás más leveleiben is mutatja, hogy parasztfelkeléstől félt (Erdélyi Múzeum 1901. 444.) — von 10 k. M.: laufende Monat; a folyó hó 10-i határozat szerint Wesselényi Pestről való eltávozását fiatalabb munkatársai kötelességmulasztásnak vették, s őt ez annyira sértette, hogy visszatérése ezek után erkölcsi lehetetlenségnek látta. Ezt ugyanazon a napon Kazinczynak írt levelében is kifejti (Erdélyi Múzeum 1901. 441.) *Priessnitz*: orvos Gräfenbergben (1799—1851), ő dolgozta ki a hidegvíz-kúrás gyógymódot; Wesselényi is vele kezelte magát. *Szedres*: kisközség Tolna megyében; Hidja és Apáti községekkel együtt Bezerédj birtoka.

Szauer Mária

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ NÉGY LEVELE TEVAN ANDORHOZ

Kosztolányi Dezső Tevan Andorhoz írt négy, eddig ismeretlen autográf levelét közöljük, melyek szorosabban *A szegény kisgyermek panaszainak* amatőr Tevan-sorozatbeli kiadásához, lazábban a *Lánc, lánc, eszterlánc*... Tevan-könyvtár sorozati kiadásához kapcsolódnak.

E négy levél 1916-ban Kosztolányitól Szalay Józsefnek dedikált, később grangerizált *A szegény kisgyermek panasza* című, 151. számú amatőr-kiadású kötet végére van beragasztva. Előttük áll a kötet belső címlapjának Kosztolányi által írt szövege. A könyv s az ebbe kötött levelek Szalay hagyatékának árverésekor, 1940-ben kerültek magántulajdonba.

A levelek igen sietős írásúak. Hármat fekete tintával vetett papírra Kosztolányi s lila tintával, kisalakú levélpapírra az utolsót. Az első dátuma 1913 szeptember, az utolsóé 1913. november 29. A közbeeső két levél csak a helyet és az évet jelöli meg, de értelemszerűen — a verseskönyvek folyamatos korrigálásáról szól — október s november elejére datálható. Tevan e levélszövegeket itt-ott piros ceruzával vastagon, egyszer-kétszer aláhúzta vagy megjegyzést írt a margójukra, oly helyeken, melyeket a kiadó vagy a kiadás szempontjából fontosnak vélt (pl. a harmadik levélre Kosztolányi „maga olvassa el” szövege mellé írta: „Sorok maradtak ki a szedésben”).

A szegény kisgyermek panasza az Amatőr Tevan-féle díszkiadásban 1913 decemberében hagyta el a sajtót és könyvvárosi forgalomba 1914 januárjában került. A könyv kolofónja és külső borítószalagja közli a könyv adatait.¹ Kosztolányi versciklusának ez az eddigi legteljesebb kiadása: 57 költeményt foglal magában. Kiállítása pontosan olyan, ahogy a költő leveleiben jóváhagyva vagy kiegészítve Tevan könyvterveit. Minden oldalon csak egy vers áll, mediaeval betűtípussal, cím nélkül. Nagy, piros, nyitott képű iniciáléval (a Tiemann-mediaevalis nagyobb fokozatával) indulnak a költemények, s a versvégződéseket apró, piros csútag jelzi.

E Kosztolányi-levelek a költő és kiadója kapcsolatának egy mozzanatát megvilágítva fényt vetnek XX. századi nyomdaművészetünk megújulására s a könyvtörténeti viszonyokra

¹ „Ezt a könyvet, mint az első *Amatőr Tevan-kiadást* ötszáz számozott példányban, 1913-ban készítette Tevan Adolf könyvnyomdája Békéscsabán.”

is jellemzőek. A „megdöbbenően finomnak és egyszerűnek kell lennie — rajz nélkül — a betűk által” vagy a „Botrányos dolog lenne, hogyha egy ilyen jeles díszmunkába valahogy sajtó hiba csúszna” megjegyzések nem csupán a lelkiismeretes, könyve megjelenési formájával törődő költőre vallanak, hanem Kosztolányit a modern magyar könyvművészet lelkes támogatójának is mutatják.

Tevan Andor fiatal nyomdászt Rozsnyai Kálmán vitte el 1910-ben a New York kávéház íróihoz, itt kerül közelebbi kapcsolatba Kosztolányival is, ki melegen támogatta terveit. „Már 1911-ben országos hírű könyvek jelentek meg kiadásában: így a Tevan-könyvtár kis olcsó, filléres árú sárga füzetei, amiken egy egész nemzedék nevelkedett fel.”² A Gyulai-féle olcsó könyvtárhoz hasonló e kiadványai után következtek „a régies hangulatú, gondosan rajzolt címlapú, illusztrált Tevan-amatőrsorozat darabjai esztendőről esztendőre...”³

Az 1900-as évek elején jelentek meg először a Nyugat-kiadású könyvek a „köznapi izléstől eltérő” „színpompás fedelelkel” Falus Elek tervezésében. „Ezeken ismerkedik először a magyar olvasó a közelmúlttal szakító, de a régmúltban gyökerező artisztikus rajzos betűkkel”⁴. A század legelején még csak a könyv címlapja volt új utat kereső, a könyv testének tipográfiaja régimódi maradt. De a 10-es évektől kezdődően akadt két olyan művész-nyomdász, Kner Imre és Tevan Andor, akik célul tűzték maguk elé a magyar könyv formájának, külső-belső alakjának művészi korszerűsítését. A magyar tipográfia e művészi megújításának érdekében indította el Tevan Andor amatőr-sorozatát, melynek az „1913-ban megjelent tisztán tipográfiai megoldású első kötete, Kosztolányi Dezső, A szegény kisgyermek panasza, Walter Tiemannak, a nagy német betűmetsző-művésznek mediaeval betűiből készült”⁵ (A „Tiemann-Mediaeval” a századelő Európájának legismertebb nyomdai betűtípusa közé tartozott kiegyensúlyozott duktságával, finom metszésével.)⁶ Tevan számára az Insel-Verlag bibliofil kiadványai szolgáltatták a mintát. Hosszúak, zsebfarmátuma is újszerű volt.⁷

Kosztolányi e kötete indította meg azt a Tevan-sorozatot, mely csupán tipográfiai megoldásával nyerte el a bibliofil jelzést, s egyben úttörőjévé vált a modern magyar könyvművészeti kiadványoknak. 1913-ban a *Délmagyarország* is méltatja a Tevan-nyomdából kikerült könyveket,⁸ s ugyanez évben a *Világ* is elismerően értékeli.⁹

Kosztolányi november 29-i levelében pontos dátumot kér könyvei kiadásáról: *A szegény kisgyermek panasza* 1913 decemberében jelent meg, a *Lánc, lánc, eszterlánc*... című versciklusa pedig 1914 tavaszán, a Tevan-könyvtár 13. köteteként látott napvilágot.¹⁰ Tehát 1913 őszén Kosztolányi szinte párhuzamosan javította e két versciklusának korrekcióit. A *Lánc, lánc, eszterlánc*... című kötetének zárólapjaként egy oldalas hirdetés áll az „Amatőr Tevan-kiadás” megindulásáról, céljáról. Ezt a propaganda-szöveget juttathatta el Kosztolányi több folyóirathoz, ahogy leveleiben írja.¹¹

Kosztolányi harmadik levelében két, a *Nyugat*-ban kihozott versének elküldését jelzi Tevan-nak. Ezek a *Nem szabad feledni* és a *Szonett azokhoz, akik még húsz évesek* címűek. Mindkettő a *Nyugat* 1913 novemberi számában jelent meg (742—43.) és a *Lánc, lánc, eszterlánc*... című kötetébe iktatta be a kiadó.

A *Nyugat*-ban Kosztolányi e bibliofil-könyvről nem jelent meg kritika (hiszen *A szegény kisgyermek panasza* *Modern Könyvtár*-beli kiadásáról még 1910-ben írt Karinthy Frigyes a *Nyugat*-ba, 1010—13.), viszont a *Hét* kritikusa hosszú ismertetést közöl e bibliofil köntösben megjelent versciklusról, és találon mondja ki: „A Tevan-nyomda most is igen szép amatőr kiállításban adta ki a költeményciklust. Nemes billikomot kapott a nemes bor. A kézmozdulatunk is méltóságosabb, amellyel utána nyúlunk, hogy újra élvezzük a jól ismert kortyokat...”¹²

² KELETI ARTUR bevezetése Tevan: A könyv évezredes útja c. kötetéhez. 5.

³ I. m. 6.

⁴ TEVAN ANDOR: A könyv évezredes útja. Bp. Gondolat, 1956. (228—29.)

⁵ TEVAN A.: i. m. 232.

⁶ LÖVY S.—NOVÁK L.: Betűművészet. 1—3. köt. Bp. 1926.

⁷ L. SZILJ REZSŐ: Tevan Andor, a bibliofil könyvkiadó. MKSz. 1964. 4. sz.

⁸ „... ez a kiadó talán egész Magyarországon a legmerészebb vállalkozás hordozója” (1913. jan. 24.): „... a Nyugat ízléses, nemes vállalkozása után mindenesetre a Tevan-kiadás a második, amely friss, izléeses és érdekes könyveket ad a magyar közönség kezébe...” (1913. márc. 9.)

⁹ E sorozatban Kosztolányinak több kötete is megjelent, így a *Més*, 33—35. sz., az *Öcsém*, 68. sz. stb. ¹⁰ Többek között így vall e propaganda-szöveg: „A német, angol, francia bibliofil-irodalom óriási fel lendülése arra indította kiadóvállalatunkat, hogy Magyarországon az első privátsajtó megteremtse... E kötetekben a magyar irodalom mesterművei, szövegileg is teljesen tökéletes kiadásban fognak megjelenni... első köteteként 1914. évi január hó elején Kosztolányi Dezső: *A szegény kisgyermek panasza* c. verses ciklus teljes kiadása jelent meg, finom mértett papíron, félpergament kötésben...”

¹² HAJTASI ANDOR: Kosztolányi Dezső: *A szegény kisgyermek panasza*. *Hét* 1914. XXV. évf. 6. sz. 94—95.

Kosztolányi Dezső

A SZEGÉNY KIS GYERMEK PANASZAI

Negyedik kiadás

(Egyedüli teljes kiadása Kosztolányi Dezső lírai ciklusának.)¹³

Bp. 1913. szept.

Kedves Teván uram,

az első levelem után sietve írom ezt. A *Szegény kis gyermek panaszai* két új, gyönyörű verssel bővül.

1. Küldöm ezt, rögtön szedesse ki és iktassa be *ama vers után*, amely így kezdődik:

„Mi ez, mi ez?
Szűz Mária” stb

Ez nagyon *emeli* a kötetet.

2. A második vers a *Kisvárosi fotográfia*, amely a Mágiában jelent meg. Ez is a ciklushoz tartozik, odavaló.¹⁴ Szedesse ki ezt is és iktassa be *ama két strófás vers után*, amely a gyógyszerhárról szól. Ez így végződik:

„S a parasztokra gondolok,
Mert a parasztok gonoszok”.

Címük nincs. Nagy, vörös kezdőbetű.

Türelmetlenül várom az új korrektúrát és a választ

Szíves híve
Kosztolányi D.

Kedves jó uram,¹⁵

a prospektust itt küldöm Kérem szedesse ki — lehetőleg ezt is stílusosan — talán vörös iniciáléval, mint a könyvet. És pár nap múlva, ha kész lesz, küldjön belőle néhányat. Akkor megállapodom *A Héttel* és a *Nyugattal* és aztán utána is nyomathat.

A prospektust vastag papírra, vagy *kartonra* kérem. — —

A könyv teste igen *tetszik*. A papír jó. A betűk *kitűnőek*. Helyeslem a tervét: vörös iniciálék, mindenütt vörös csillagok, *egy lapon csak egy vers*. A címlapról azonban talán beszéljünk még. Mindenesetre *megdöbbenően finomnak és egyszerűnek kell lennie — rajz nélkül — a betűk által*. Hogy vörös és fekete jó lesz-e? *Még nem* tudom. De a levonatokat minél előbb kérném.

Bánt az, hogy a két ajánlatomra nem kaptam választ, holott mind a két könyvem eladtam volna. Kérem, *póstafordultával* írjon.

Sejtem, hogy a *K. Gy. P.* nagyon fog kelni. Ezért megállapodunk honoráriumban is. Minden 500 példány után 100 kor. Ugyebár? Ha kész lesz a prospektus, sok nevet adok, amelyekre küldhet prospektust, biztosan rendelni fognak.

Szívesen köszönti
várja az új korrektúrát
és póstafordultával való választát
Kosztolányi D.

Bp. 1913.

A korrekturát elvégeztem. De kérem — miután kikorrigálták, még egyszer *nézze át* ön és csak aztán nyomtassa. Kockázatos dolog *egy emberre bízni* ezt a nehéz feladatot.

¹³ Eredetileg: „*Teljes gyűjteménye*” állt, ezt javította áthúzással és beékeléssel a jelenlegi szövegre Kosztolányi.

¹⁴ E részletet idézte SZAUDER JÓZSEF: Kosztolányi Dezső költészete c. tanulmányában. (Megj. Kosztolányi Dezső Összegyűjtött versei. Bp. 1962. I. köt. 18.)

¹⁵ [Kosztolányi beírása a megszólítás fölé. A TA Tevan Andort jelent.]:

Címlap szövege: Kosztolányi Dezső A szegény kis gyermek panaszai (kis-gyermek egybeirandó!!!)

Budapest, 1913.

Kedves jó uram,

sietve küldöm a korrektúrát, nehogy elkéssünk. Kérem *nagyon gondosan* javíttassa ki és azután ismét maga olvassa el. Botrányos dolog lenne, hogyha egy ilyen jeles díszmunkába valahogy sajtó hiba csúszna. Még az ékezetek is fontosak.

A reklámot legyen szíves rám bízni. Egy hét múlva kijövünk. A *Hét* jubileumi számában ír róla. Minden rendben van.

Az új verseskönyvem gyönyörű lesz: csak hétfőn tehetem póstára, megvárom, míg a Nyugat új számában megjelennek új verseim (amelyekről nincs kéziratom.) Így küldöm el önnek, teljesen készen.

Új levonatokat várva
vagyok önnek igaz híve
Kosztolányi Dezső

Igen tisztelt uram —

Tegnap hiába vártam a „Világban”, hogy felszólítson telefonon; pedig sürgősen szerettem volna önrel beszélni. Mondanivalóm a következők: először is, szeretném tudni, (pontos dátumot kérek) hogy mikor jelenik meg „A kis gyermek panaszai”, azután mikor jelenik meg (pontos dátumot kérek) a „Lánc lánc eszterlác”. Meg akarom még kérni, hogy „A kis gyermek panaszai”-ra okvetlenül tétessen fehér borító cédulát, amin vörös betűkkel a könyv betűjének a stílusában ez álljon:

Most jelent meg!
Kosztolányi Dezső híres
verciklusának első
teljes kiadása.

Azonkívül, mielőtt megjelennék bármelyik kötetem, *nyomás előtt* még egyszer látni akarom a teljes korrektúrát együtt, nehogy véletlenül, akár a legcsekélyebb hiba is becsúszson a könyvbe. Tudja, hogy versnél fontos a hibátlanság. Gyors válaszát és a levonatokat várom.

Tisztelő híve:
Kosztolányi Dezső.

1913. nov. 29.

Minél előbb választ kérek!
Kosztolányi Dezső